

УДК 82-17-225: 821.161.2.09 (092)

Погребенник В.Ф.

СПАДКОЄМНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВІРШОВОГО ГУМОРУ І САТИРИ: С. РУДАНСЬКИЙ – В. САМІЙЛЕНКО – П. ГЛАЗОВИЙ

Статтю присвячено проблемі розвитку гумористично-сатиричного письма в українській літературі середини XIX–XX ст. Зокрема, висвітлюються ідейно-тематичні й художні перегуки та збіжності творчості видатних майстрів жанру С. Руданського, В. Самійленка та П. Глазового.

Ключові слова: гумор, сатира, комізм, традиції, іронія.

Український народ має багатющу сміхову культуру, належно презентовану ще й у красному письменстві давньої доби з її вертепом, інтермедіями й творчістю «мандрованих дяків». Однак він тільки частково здобувся на досконалу літературну презентацію цієї культури, про що писав свого часу Микола Зеров у цінній студії «Володимир Самійленко і український гумор». Незважаючи на це, дійсно ревелюційним осягом став у поетичній творчості доби передромантизму всевладний амбівалентний сміх «Енеїди» Івана Котляревського. Ця поема широкої палітри сенсів і форм знаменувала незнищенність української нації – безсмертної, доки має силу здобутися на козацький жарт, – та його етноментальної природи, схильної до гумору і смішків.

Дошевченківська ера нового письменства під кутом зору розвою гумористики й сатири характерна культивуванням бурлескно-травестійних жанрів, ходів і прийомів. На жаль, вони впродовж XIX ст. поступово вироджувались в епігонство котляревщини та примітивне скализубство бурлескно-травестійних відгуків у проросійському сервілістському дусі на події воєн 1812 р. козака Твардовського й ін., Кримської – П. Морачевського, псевдонім Хвилिमон Галузенко, і навіть П. Гулака-Артемівського («Сидить Абдул, губи надув...»), а далі й I Світової війни – Кузьми Котова, а також недолугих збірок на кшталт «Трьох торбів реготу».

Проте кращі байки того ж автора «Пана та Собаки», як і Левка Боровиковського, Євгена Гребінки, «шпигачки» Степана Писаревського, що нехтуванням загальноприйнятого в Росії терміну «епіграма» підкреслили намагання зберегти національний колорит українського жартівливого слова в добу його витіснення й профанації, зокрема адміністративними «скорпіонами» та цензурною політикою, показали напрямки «олітературнення» народних дотепів без ідейно-художніх утрат. Навіть

другорядні літератори, як-от гуморист і сатирик М. Кузьменко чи Яків Жарко – катеринодарський фейлетоніст Пан Шпилька, Мусій Кононенко й автор галицького часопису «Зеркало» Володимир Масляк – і це не говорячи про класиків від Т. Шевченка і Ю. Федьковича до І. Франка, О. Маковея, Б. Грінченка, М. Вороного, Лесі Українки й Олександра Олеся, які опосередковували народне влучне слово, козацький дотеп і «чорний гумор», увели індивідуальні новотвори, – зуміли створили йому антитезу жартівливими текстами й віршовою сатирою, що вправно культивували традиції народної і літературної сміхотворчості.

Вітчизняна віршована гумористика, осяги якої в ХІХ-ХХ ст. у своєму «каноні майстрів» нової і новітньої доби має три вершинні постаті. Висвітлення кумулятивної сили їх гумористичного й іронічно-сатиричного письма, константних і змінних параметрів творчості в її збіжностях та нетотожностях, індивідуально-неповторних рис манери й художнього мовостилю становить, власне, мету й завдання цієї статті. У періоді 40-60-х рр. ХІХ ст. однією з цих постатей є недооцінений відповідно до його дійсних заслуг знавець, носій, незрівнянний інтерпретатор та «колекціонер» (у власній гумористиці) дотепів, народного гумору Поділля, одважний «олітературювач» цілих пластів сміхової культури різних етносів Поділля, насамперед автохтонного українського, огранювач навіть обценних сюжетів Степан Руданський. Наділений найвищою мірою такої риси української національної вдачі, як гумористичний погляд на світ, С. Руданський, можна сказати, слідом за І. Котляревським відкрив для гумору й утвердив її співомовками справжню літературну перспективу. Близькістю до духу українства, як простого люду, так і опозиційної до самодержавства демократичної «самовродної» інтелігенції, національною виразністю письма, результативністю освоєння пластів сміхової культури українського й інших етносів письменник вільного й неприборканого козацького духу стоїть поза конкуренцією у своєму часопросторі. Він утривалив традиції жартівливої творчості й гнівної сатири національного генія Тараса Шевченка, став в опозицію до мертвої самодержавної політики Росії, відтворив, долаючи при тім стереотипи, родові прикмети й вади земляків та представників нацменшин краю – наслідки колоніальної забитості українців, сформованої історично єврейської полохливості, циганського отуманення довірливих, польської гоноровитості тощо. «Приказки» Руданського, як він означив жартівливу частину власного доробку, – аж ніяк не «порожні блискучки», як недогледів і недооцінив їх історик українського письменства Сергій Єфремов. Найширша галерея комічних персонажів зазнає в коломийкових гуморесках письменника поцінування мірками здорового народного глузду

українців-подоляків. У нього моментально постають в індивідуальних і родових рисах вдачі «ляхи», навіть мазури, «москалі», «жиди», цигани, німці, українці й навіть турки. Не відчуємо в митця жодного «нездорового присмаку національної обмеженості», як у радянські часи мусів писати Максим Рильський, бо ж С. Руданський як об'єктивний художник і патріот-уболівальник висловив і скрушну правду, наприклад, про «хохлацьку» простодушність як один із наслідків колоніальної забитості батьківщини («Сміх», «Не мої ноги»), зледащілість земляків на панській службі, невдячність дітей і т.п. Студіюючи художньо-гумористично соціальні та психологічні контрасти й різні національні характери, великий подоляк дотепно й майстерно, черпаючи також із міжнародних джерел гумору Заходу («Геста Романорум», італійські фацеції Відродження, польські «фрашки») та Сходу (історії про Ходжу Насреддіна). Подекуди, як у творах, недрукованих в СРСР, сміх Руданського вбирав профетичні обертони. Так, він прозріливо остеріг перед імперськими деформаціями національного характеру сусіднього народу, тоталітарними виродженнями й ентропією душ росіян (недруковані в СРСР і не досліджувані твори «Рубль медью», «То-то любо!», «Кацапська сповідь», «Московська справа»), асиміляторською політикою Кремля, що стало й темою «пізнього» Глазового. Афористична виразність й колоритність образного мислення, влучність комізму характерів і ситуацій, привабливість народного розповідача, «фейєрверк» гумору, народного й власного, і розкута словогра, стереоскопічність гумористично-сатиричного погляду на світ і людей, комізм характерів і ситуацій, багатий арсенал художніх засобів, інтонаційне й ритмічне багатство коломийкового вірша від 12-ти й до 15-складника – усе це виокремило в новому письменстві світлий і веселий невмирущий талант Руданського-гумориста.

Недаремно так високо цінував Степана Руданського пізніший майстер сміху Павло Глазовий, який бачив його мудрим і далекоглядним, бо був таким і сам. Радів, що його «скромне ім'я» давно вже поєднують з великим іменем Руданського, справедливо вважав себе учнем подоляка, якого назвавши в листах до американського приятеля Є. Стецькова за січень 1994 р. геніальним, «єдиним таким на весь світ», урешті другим по Шевченкові поетом нашим і своїм учителем, якого треба «найщиріше шанувати, прославляти й пропагувати» [2, с. 47]. Глазовий мріяв про працю, яка б поєднала його з Руданським – деякі причинки до неї, сподіваємося, запропонує ця студія. Такий пієтет до С. Руданського пояснюємо, зокрема, спорідненістю натур і близькістю переконань (наприклад, у тому, що «гумор і музика душі близькі між собою» [2, с. 48]). Два літератори відчували опір

матеріалу – оту «важкість слова» (Глазовий: «от якби зуміть на ноти / перекласти анекдоти» [2, с. 48]).

У письменстві наступної доби, перехідної від позитивізму до модернізму, ще однією такою знаковою постаттю української поетичної гумористики, свого роду живою єднальною ланкою між С. Руданським і В. Самійленком, бачиться рівновеликий своєму попередникові автор, репрезентант інтелігентського (хоч і простонародного також) сміхотворчого *pointe of view* полтавець Володимир Самійленко, який слідом за Руданським висміяв царат і його вірних слуг, став на прою з тоталітаризмом російського, уже червоного, імперіалізму. Він представив дещо інший варіант гумористично-сатиричного поезописьма, теж уже класичний. Ясним, погідним і сонячним визначив його гумор Іван Франко, який порівняв гостру й колючу сатиру Самійленка з гарно обточеним кривим дзеркалом. Ця асоціація пасує й до П. Глазового, котрий слідом за полтавцем також виявив замилювання в політичній сатирі, що стала «короною» його творчості в останніх півтора десятиліття. Збігом є те, що два митці особливо результативно культивували її в роки розпаду імперій – Росії й СРСР – та в добу відновлення незалежності України.

Кращі твори В. Самійленка, який, на жаль, подібно до С. Руданського ще не посів належного місця на українському літературному Олімпі, є невмирущою пам'яткою українського гумору, інтелігентського й водночас народного, що вражає розмаїттям відтінків сміху. Коли в Руданського коронним жанром стали гуморески-співомовки, то в українського Рабле Самійленка – куплетна сатира, пародії тощо. Назвемо тут такі перлини, як «Ельдорадо», «Пісня про віщого Василя», «ювілейний гімн» українського неробства й псевдопатріотизму, у баченні й оцінці І. Франка, «На печі», «Дума-цяця», вірші тяглої актуальності «Патріота Іван» та «Ідеальний публіцист», байка «Мудрий кравець», гумореска «Божий приклад» і поема «Спритний ченчик», де, за однією дослідницькою версією, у центральному персонажі вгадується В. Ленін. Солоні жарти останнього твору зіставні з обценними місцями текстів Руданського, як «Указ» чи «Війна», та з гуморесками П. Глазового, що не розраховував тільки на тонкий смак естетів та не цурався «низових» мотивів, властивих українському народному гумору. За всього ідейно-тематичного багатства гумористично-сатиричних творів Самійленка і Глазового їх єднає ненависть до імперського тоталітаризму, любов до знедаленої України, гострий протест проти гноблення рідного народу, ворогів якого вони вигадливо розвінчували і сатирично компрометували. Класичні твори Самійленка мають свої відповідники у творчості Глазового – від «На печі» до трагедій «Пісня про віщого Василя»

й «Дума-цяця», до сатири «Ідеальний публіцист». Хоча П. Глазовий, на жаль, не залишив коментативних міркувань про благодетельність плодів сміхотливої музи Самійленка на зразок цитованих вище відгуків про Руданського, проте ідейно-тематичні тотожності письменників безперечні.

У літературі ж останніх десятиліть ХХ – самого початку ХХІ століття традиції цих попередників підхопив, продовжив і почасти збагатив уродженець української Миколаївщини Павло Глазовий. Перекидаючи місток до творчості П. Глазового, ствердимо: гумористично-сатирична поезія С. Руданського і В. Самійленка була живлющим підґрунтям та змісто- й формоутворюючим ферментом для пізнішого українського письменника. Їх твори стали неповторним і знаменним явищем українського письменства другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. Особливо важливо, що всі три сміхотворці зазвичай не впадали «у жарт для жарту» (О. Білецький), надавали своїм гумористичним та іронічно-сатиричним писанням, нерідко заснованих на реальних фактах, характеру опосередкування життєвих прототипів, важливого й актуального громадського змісту. Вони оволоділи широким діапазоном сміху від добродушного усміху й іронічного жарту до сумного сміху та гіркового стогону важкого обурення. Їх гумор і сатира виростили з українського національного та світового фонду комізму (надібуємо в Глазового іранський мотив у вірші «Вірний друг», опрацював він і езопівську «байкографію»), зросли на традиціях сатири Т. Шевченка. Переїнявши в нього нехитість до теорії, автор «Сміхології» все-таки підніс роль письменницької інтуїції в цьому роді творчості, передчуття смішного читачами. Спадщина всіх трьох літераторів-сміхотворців – не що інше, як маркантні себевияви самобутніх творчих особистей, духовно вірних ідеалам людської честі й гідності, гуманізму, міжетнічної толерантності, патріотичної любові до Батьківщини. «Як і його попередники, Глазовий також пішов за прикладом Руданського, з тією хіба різницею, що в його співомовках поет побачив не тільки індивідуальну стильову форму, а й результат столітніх шукань «веселої мудрості народу», тобто – жанр, до якого вільно вдаватися поетам усіх часів» [3, с. 24].

Навіть у силуетках їх трьох як людей бачимо споріднюючі риси – відданість сковородинівській ідеї пробування в щирій простоті, намагання «нікого не покривдити в житті», проте й відвагу «долати повсякденну долю», як зінтерпретував П. Глазовий «Молитву раннього намірення» о. Клементія Шептицького у власному віршовому переспіві. Єднає їх і наснага до найвищих устремлінь духа й творчості як людей українського патріотичного духу, лицарів любові та надії, але й усвідомлення важкості роботи зі словом, висловлене П. Глазовим, а ще веселість, мудрість і далекоглядність. Там, де

зростали сумніви – вони сяли віру у свій народ. Де запанувала пільма – світили світло сподівань на нескортьєльнїсть України. Де буяла печаль – множили радїсть. Цї образи – парафраз перекладу П. Глазового молитви святого Франциска з Ассїжу.

Частково поєднує їх, особливо Руданського з Глазовим, певне нерозуміння, недооцїнка деякими критиками. Час виявив уже даремнїсть єфремовської кривдної інвективи проти співомовок Руданського як буцїмто «порожнїх блискучок». Аналогїчно закидали «анекдотизм» Глазовому: що то за мистецтво, мовляв, звїршовувати анекдоти? На такї закиди Глазовий мудро й спокїйно вїдповїв: «народнї анекдоти, якщо вони справдї розумнї й дотепнї, то золото мудростї народної, а я – ювелїр. Я з того золота роблю мистецькї речї, якї набувають уже й лїтературної вартостї. Степан Руданський давно довїв, що це не пуста забава, а потрїбна людям справа» [2, с. 64].

До Самїйленка Глазовий особливо близький мужнїм спрямуванням сатиричного вогню проти конкретних і впливових постатей полїтикуму – вїдповїдно царської Росїї та незалежної України. Так, перший із сатирикїв висмїяв прем'єр-мїнїстра Вїтте («Новий лад»), лїдера партїї октябристів Гучкова («Соловейкїв спїв»), шефа кїївських жандармїв генерала Новицького («Собаки»), органїзатора єврейських погромїв і каральних експедицїй мїнїстра внутрїшнїх справ Дурново («Мїнїстерська пїсня»), самого Керенського («Слова і думки»), обер-прокурора Синоду Побєдоносцева («Те Деум»), їмовїрно, й В. Ленїна («Спритний ченчик»).

Глазовий же ввїв у свою «крамольну писанину», згїдно з автокоментарем митця, сукупне сатирико-їронїчне поцїнування всїєї Верховної Ради. Так, в «Актуальнїй байцї» депутатїв уподїбно раку, лебедевї й щуцї; Самїйленкїв тут еквївалент – «чорнолиця» молодїця, тобто реакцїйна й покїрна царю Ш Державна дума. Критикував Глазовий зосїбна й тих лукавих парламентарїв, котрї, узївши президентську владу у свої руки, державний «оставлять бїдний вїз / Без покладї й без колїс». І це в час, коли «Всїм впрягтїся треба в воза, / В один гуж [їнтертекстом тут виступає пїсня гетьмана Мазепи – В.П.], щоб кожен тяг / На єдино вїрний шлях – / Рятувати честь державну, / Україну нашу славну». Перепало на горїхи вїд П. Глазового картавому депутату Чародєєву, що «рухївцїв криє», пронозам із партїї Мороза («Весїлля») та її лїдеру («Бабина вутка»), усїм сталїнським «онукам», прокурору М. Потєбеньку й самому Л. Кучмї («Де грошї брати»). Як бачимо, симпатїї/антипатїї поетїв їдентичнї – патрїотичнї й демократичнї. Та й писали вони «те, що пїдказує насамперед душа» (лист до тих самих краян у «Флорїдщину» вїд 16 грудня 1994 р.).

Гумор П. Глазового, як і С. Руданського та В. Самійленка, – от тільки два останні цю думку не зафіксували – заснований на «передчутті смішного» [виділення автора – В.П.: 2, с. 146]. Ось як афористично воно «грає», наприклад, у пуанті гуморески «Про матушку й неньку»: «Колись кобзи подобались, / А тепер Кобзони» [2, с. 175]. У «Лагідній вдачі» ефективно діє фігура анадиплосису: «Такі ми всі, тому що бідні, / Тому ми бідні, що такі» [2, 184]. У сюжеті ж побутовому працює компонент анекдотичної влучної репліки фіналу [див. 2, 137]. У гуморесці ж «Ароматний Ізя», тенденційно названій учасником однієї телепередачі «антисемітським випадом» згадане передчуття смішного справджується на рівні відповіді розгніваної матері на запис учительки в щоденнику про антисанітарний стан учня («...ви єво обязани / Учить, а не нюхать» [2, с. 225]). Тож П. Глазовий слідом за С. Руданським учив і цілі етноси – сміятися над собою.

На мотивному рівні сучасної гумористики вже притчею во язицех стала тема сала, буцімто вподобаного українцями понад усе, – просто-таки жупел дотепників із російських телеканалів, анекдот, сконструйований чи не у ФСБ. Якщо П. Глазовий в усмішці – «вишнівський» жанр – «Українське сало» розповів симпатичну історію про діда, який запахтив ним увесь літак, але відмовився пригостити ним самолюбів пілотів, «тоже хохлів» («вістря» твору – у словах «Українцям дав би сала, / А хохлам не дам» [2, с. 254]), то в С. Руданського є дзеркально-симетричні «Царі». Співомовка нагадує про, м'яко кажучи, небайдужість представників інших народів до цінного продукту. Так, циган із цього твору мріє про те, що ...вдягатиметься в сало, спатиме на ньому й ним же навіть укриватиметься.

Серед тем гумористики, найчастотніших у всіх трьох майстрів сміху, одне з чільних місць посідають міжнаціональні стосунки. Скажімо, єврейську галерею персонажів С. Руданського, де діють як позитивні персонажі, так і ні, П. Глазовий збагатив. Він, реагуючи на реалії новітньої дійсності, відтворив новочасну постать такого собі українського бізнесмена Льовки Кашпіровича, що мав усе, чого душа забажає, проте запрагнув для своєї страшенької Сімочки корони «Міс світу». Він же в гуморесці «Дурний Льова», потрапивши до Ізраїлю, вимагає другої державної – російської – мови, та опиняється в окремій палаті дурдому.

Українсько-російські взаємини прикметні типологічною збіжністю в художньому опрацюванні Самійленка й Глазового. Так, сатира останнього «Кошмарний сон» зіставна засобами художньої умовності, які щедро використовував Самійленко, з його моторошно-жаским твором на цю тему під назвою «Сон». Самійленкові «Ділять», «Гриць і Афонька», «Розмови»,

«Слова й думки», «Статут фахівців» споріднені сатиричним пафосом критики «імпер'ялістів-москалів», у Глазового доповнено розвінчанням їх «п'ятої колони» Росії в Україні. Нею покійний поет не без підстав бачив, як у творі «На вокзалі біля каси», не тільки російських міщан антиукраїнського настановлення, а й потураючу їм владу, по-шевченківськи означену як «німецькі нащадки / Славних правнуків великих». Тому на противагу такій нищості Павло Глазовий усмішками «Українська хата», «Про орлів і хохлів» та ін. будив козацьку гідність нащадків Святослава і Сагайдачного.

Самобутніми є засоби художньої умовності спрямованого на викриття «старшобратнього» імперіалізму «Кошмарного сну». Тут до хати розповідача прилазить якась почвара в пошуках «вещей русской славы» та забирає полтавську шубу (місто ж «русской славы»), київські перстені, балаклавський коньяк (із того ж дивного резону), а там і наміряється залізи в ліжко до дружини Клави: «ето, – каже, – / Баба русской славы».

Проблема животіння української мови в царській Росії й загроз їй навіть у незалежній Україні початку ХХІ ст. присвячено гурт творів трьох корифеїв гумору. Якщо С. Руданський («Гадкія слова») не сприймав круті вирази, тобто матюки, без яких російська мова, за дотепом сучасного сатирика, перетворюється на наукову доповідь, то В. Самійленко писав про необхідність огранити алмаз рідної мови, піднятий із пилу «мисливою рукою» Кобзаря. П. Глазовий же, наприклад у «Куміаді», ставив сакраментальне питання «Хто нас бідних, двоязичних, захистить?», коли в самостійній Україні «всюди пишуть і по радіо кричать, / Що потрібно руськомовних захищать». Об'єктом ущипливого осміяння стали в П. Глазового й недолугі урядові реформи, що єдиним наслідком мали засмічення словника української мови чужими словами й затуманення слабких голів («Кум-реформатор»).

Порівняльного вивчення разом із повістю М. Гоголя та збіркою «Подорож до Києва» західноукраїнського сатирика Осипа Маковея заслуговує вірш Глазового «Тарас Бульба в Києві». Дотепно викладені пригоди козака в денаціоналізованій столиці, маргіналізованій останнім часом додатково ще й «донецькими», утворюють у цьому дивному сні автентичний «зліпок» реальності, демонструють щедрю словогру («калокака» замість «кока-кола» дає ще й оксиморонний грецький етранжизм). А мудрий вірш «Мова і язик» Глазового з репертуару професора кафедри української літератури НПУ імені М.П. Драгоманова Героя України А. Паламаренка взагалі коментарів не потребує.

Неполітичні мотиви літературного надбання Павла Глазового прикметні колоритним народним гумором, яким перейнято гуморески про

подружнє життя й стосунки між чоловіком та дружиною («Варивода», «Весела сімейка» й ін.). Зокрема, «майже ліричний жарт» «Ех, літа, літа...» зі збірки байок, усмішок і жартів «Хай вам буде весело» (1981) актуалізував тему гострого жіночого язичка – того, за нездержливість якого «мусів» чоловік жінку бити в народній пісні та новелі «Побожна» В. Стефаника. Жарт П. Глазового має паралелю колоритну співомовку С. Руданського «Господар хати», де цими словами гордо представляється чоловік, сховавшись од розгніваної дружини під ліжком. А гумореска «Вигідна жінка» зі збірки «Хай вам буде весело» Глазового кумулятивною композицією й самою постаттю дружини є літературною філіацією «приказки» «Ні зле, ні добре» Руданського. От тільки бридка і крива на ногу жінка в Руданського при пожежі хати в «огні околіла», а про свою, «сліпу на око й криву», Панько не боїться говорити голосно при ній, адже «вона ще й глуха» [1, с. 99].

Не всі усмішки П. Глазового, однак, написані з маскулінної точки зору, як «Лопух» на мелодію «Мав я раз дівчиноньку...» (не щебетушку, – цьому докучливому типажу присвячено інший твір, однойменний). Дотепною є в Глазового мініатюра «Парубоцька натура», де незгаслий іще дідів інтерес до сексуальної ходи крутостегної дівулі баба гасить влучною реплікою пуанту: «Нехай собі дівка пише, / А ти вже списався» [2, с. 127].

Використовували наші сміхотворці й ресурс обцененого гумору, не зужитого цнотливою до Л. Подерв'янського і Ю. Винничука українською літературою, представленого й у національному фольклорі, і в С. Руданського («Указ», «Війна», «Сама учить»), й у В. Самійленка (сцена біля брами раю в «Спритному ченчику»). У П. Глазового ця компонента, щоправда, в достатньо делікатному виразі, входить до «Балади про цеглу» – сюжету про амурну винахідливість невдалого рибалки.

Окремої уваги вартує інтелектуальний чинник гумористично-сатиричної поезії Руданського, Самійленка і Глазового, що засвідчує вигадливу щедрість й ефективність їх літературного спілкування. Це насамперед влучні ремінісценції й травестійовані під стиль інтертексту зачини, трансформуючі переосмислення популярних образів на кшталт того ж Тараса Бульби. Вище вже йшлося про джерела творчості Руданського – цього «українського Рабле» (Гр. Латник). А, наприклад, інтертекстуальну форманту для Самійленка постачали не лиш автор «Гаргантюа і Пантагрюеля» («Апетит»), а й Пушкін зі своєю переробкою «Песнь о вещем

Олеге», національний гімн «Ще не вмерла Україна»¹ і народні пісні, літературний дон-жуанізм і католицька молитва «Te Deum», навіть повідомлення тогочасних газет Києва.

У Глазового ж неочікувано надibuємо парафраз із «Журавлів» Б. Лепкого (у «прощальній сльозі віршем» на смерть Нілі Стецьків), варіації на мотив побутових («А до мене Яків приходив»), історичних («У Києві на риночку»), баладних, як про отруєного Гриця («Перший суп») та інших пісень українського народу («Якби я був полтавським соцьким», у тому ж сатиричному ключі її опрацював О. Маковей), його тваринного епосу; знайдемо також інтертекстуальні вкраплення зарубіжної літератури (І. Крилов, Д. Дефо). А в «сміхомовці» – ейдологія авторського жанру нагадує про Руданського – «Правдолюбний кум» маємо самотутній колаж сливе за постмодерними принципами творення літератури. У межах одного твору оригінально асимільовані взірці «Бородіно» М. Лермонтова й аплікації з кавказьких мотивів поета шотландського роду (на жаль, в офіційному дусі: «злі чечени» гострять свої кинджали). Звідси Глазовий природно переходить до «Кавказу» Т. Шевченка, протиставляє всім імперським російським симулякрам його потужне «Борітеся – поборете!..», перетворює гумореску на літературознавче судження «високого гатунку» (Д. Чижевський): «Тільки Богом нам дарований поет / Міг далеко так заглянути вперед / І розкрити вічну правду для людей, / За яку стікає кров'ю Прометей». Так що це – невже примітивний і бездарний «глазовізм», як дозволив собі висловитись тернопільський доцент Петро Сорока в газетній статті «Дещо про «глазовізм», «клозетовий» і «чорний гумор», а чи розкриття людям необігових остаточних істин за посередництвом «поезії безсмертної світової» (П. Глазовий)?

Таким чином, гумористично-сатирична творчість Степана Руданського, Володимира Самійленка і Павла Глазового – художній доказ плідності письменницького вторгнення в національну, соціальну, морально-етичну й навіть естетичну («Що таке мистецтво» Глазового) домену, проблематику свого часу й позачасову, повноти реалізації покликання сатириків, іроністів і гумористів, які вміють непомітно довести реципієнта до того, що він «сам» доходить важливих висновків. У мистецькому триголосої Руданський – Самійленко – Глазовий бачимо не тільки спадкоємність сміхотворних традицій, а й тотожність у багатьох моментах їх ідейних і естетичних позицій та їх вияву.

¹ Знаменним бачиться обурення П. Глазового з приводу єврейського дотепу новітньої доби «Ще не вмерла Україна, но ми можемо подождать». «Не діждетесь!», – ствердив він у листі до друзів із США, та взявся у відповідь за розробку єврейської теми у власній творчості.

Павло Глазовий успадкував принципи гумористичного мовостилію С. Руданського, продовжив основні вектори політичної сатири В. Самійленка прикладанням до реалій України після розпаду СРСР. Розвинув їх, як влучно спостеріг В. Косяченко в передмові «Незгасний усміх» до збірника «Українська співомовка», шаржованим і гротескним письмом. Глазовий слідом за В. Винниченком, Степаном Васильченком, О. Кобцем, Остапом Вишнею й ін. пов'язав суржикову мову з абераціями національної свідомості, вніс свіжі нюанси в «низові» мотиви української віршової гумористики (хоча також був підвладним часу, як і інші радянські автори, не завжди втримувався на вищих регістрах творчості). Перспективою наступних досліджень, що на новому, вищому рівні наукової об'єктивності продовжать синтетичні й «портретні» дослідження ще радянського часу (пера Ф. Білецького, М. Гончарука, В. Герасименка, О. Бабишкіна, Ю. Цекова й ін.), бачимо у створенні концептуальної синтетичної історії української гумористично-сатиричної творчості в її діяхронному вимірі, теорії й історії її жанрів у загальноєвропейському контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазовий П. Сміхологія / Павло Глазовий // Вид.2, доп. – К. : Дніпро, 1989. – 516 с.
2. Павло Глазовий: листи до друга в США: Приватне листування Павла Глазового з д-ром Євгеном і Нілею Стецьківими. 1990 – 2002. – К. : Фенікс, 2007. – С. 257.
3. Українська співомовка / упор. В.Т. Косяченко. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 3 – 34.

Стаття посвячена проблеме развития гумористическо-сатирического письма в украинской литературе середины XIX–XX вв. В частности, раскрываются идейно-тематические и художественные параллели и тождественности творчества С.Руданского, В.Самийленко и П.Глазового. Исследован также аспект интертекстуальности произведений выдающихся мастеров жанра.

Ключевые слова: юмор, сатира, комизм, традиції, іронія.

The article is devoted to the problem of the development by the humor and satirical styles of the Ukrainian literature in the middle of XIX-th – XX- th cc. In particular, reveals the ideological, thematic parallels, artistic creativity and identity by S.Rudanskyu, V.Samiylenko and P.Hlazovyy. The aspect of intertextuality works of prominent masters of the genre also is investigated.

Keywords: humor, satire, comedy, traditions, irony.